

לשכת רב הקמפוס

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת ויקרא, תשע"ג
מספר 1009

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

"אם הכהן המשיח יחטא... אשר נשיא יחטא" האם איש ציבור שריצה את עונשו יכול לשוב לתפקידו

אלישי בן-יצחק

ספר ויקרא, המכונה בפי חז"ל "תורת כהנים", פותח בעבודת הקרבנות, ואחד מהם הוא קרבן חטאת, המובא בעטיו של חטא שנעשה בשגגה.¹ לקרבן החטאת קטגוריות משנה המאובחנות בזהות החוטא: למשל חטאת היחיד, חטאת הציבור החוטא בשגגה וחטאת ההנהגה הבכירה האמורה בשני אישים: חטאת הכוהן הגדול – חטאת ההנהגה הרוחנית, וחטאת הנשיא² – חטאת ההנהגה השלטונית המדינית. להלן נבקש לפתוח צוהר לסוגיית יכולתו של נבחר ציבור שהורשע לשוב למשרתו הציבורית. צדדי הדילמה הם: האם די במעידה אחת, בהרשעה אחת, כדי לקבוע שאדם פסול מלשמש בכהונה ובמשרה ציבורית עד יום מותו, או שמא עם ריצוי עונשו ותשלום חובו לחברה הרי הוא ככל האדם, לרבות האפשרות לכהן בתפקיד ציבורי אם בתפקידו הקודם אם בתפקיד אחר.³

לכאורה, ניתן להשיב על שאלה זו על פי העיקרון שמלמדנו ר' חנינא בן גמליאל על חייבי כרת שקיבלו עונש מלקות:⁴ "כל חייבי כריתות שלקו נפטרו ידי כריתתם שנאמר (דב' כה:ג) 'וְנִקְלָה אָחִיךָ לְעֵינֶיךָ' – כשלקה הרי הוא כאחיק".

הרמב"ם מרחיב כלל זה לא רק לחייבי כרת שלקו אלא גם לכל מי שחטא ולקה:⁵
כל מי שחטא ולקה חוזר לכשרותו שנאמר 'ונקלה אחיק לעיניך' כיון שלקה הרי הוא אחיק, אף כל מחויבי כרת שלקו נפטרו מידי כריתתן.

הנה כי כן נראה, לכאורה, כי על פי המשפט העברי בתום ריצוי העונש משנה האדם את הסטטוס שלו, וממורשע הוא נהפך ל"אחיק"; מאדם שחטא רובץ על כתפו לאחד מאחיק. אלא שמתעוררת השאלה אם כלל זה נכון גם לנושאי משרה ציבורית. התלמוד הירושלמי דן בשאלה אם בכירי ההנהגה הציבורית – כוהן גדול ונשיא, שחטאו, יכולים לשוב לתפקידם:⁶

* אלישי בן-יצחק הוא עו"ד מוסמך במשפטים מטעם האוניברסיטה העברית ומלמד במכללת שערי משפט. יהיו דברינו כאן לע"נ הילדה תהילה חיה בת מיכל אשר נפטרה בטרם עת, ת.ג.צ.ב.ה.

¹ בשאלת טעמו של קרבן חטאת ראו הקדמת אברבנאל לספר ויקרא. שם הוא טוען שקרבן חטאת הוא סוג של קנס ממוני הגורם לאדם להיזהר במעשיו ולא לחטוא.

² הנשיא האמור כאן אינו אלא העומד בראש כלל האומה. ראו: הוריות יא.; פירוש הרש"ר הירש ופירושו הרלב"ג לויק' ד:כב. אברבנאל סובר בהקדמתו לספר ויקרא כי בכלל נשיא גם השופטים היושבים בדין ולא רק ההנהגה הבכירה בעם. וראו: י' בלידשטיין, "לאופיה של הנשיאות במשנתו ההלכתית של הרמב"ם", **שנתון המשפט העברי** כ' (תשנ"ה-תשנ"ז), עמ' 25; א' הכהן, "למהות ה'שררה' במשפט העברי", **קובץ הציונות הדתית ד'**, תשס"ב, עמ' 488. לדיון בחטאת הנשיא ראו מאמרי "עיונים מטה-הלכתיים בחטאת הנשיא", **פרשת השבוע**, ויקרא תשע"ב, גיליון 403.

³ לדיון נרחב בסוגיה זו ראו: נחום רקובר, **תקנת השבים – עבריין שריצה את עונשו**, ירושלים, תשס"ז.

⁴ מסכת מכות פרק ג, משנה טו.

⁵ רמב"ם סנהדרין פרק יז הלכה ז.

⁶ תלמוד ירושלמי (וילנא) סנהדרין פרק ב, הלכה א.

א"ר לעזר כהן גדול שחטא מלקין אותו ואין מעבירין אותו מגדולתו. א"ר מנא כתיב (ויק' כא:יב) "פִי נָזַר שְׁמֵן מְשַׁחַת אֶל-לִהְיוּ עָלָיו אֲנִי ה'" (ויק' כ"א:יב) כביכול מה אני בקדושתו אף אהרן בקדושתו.

ריש לקיש אמר נשיא שחטא מלקין אותו בבית דין של שלשה. מה מחזרין ליה א"ר חגיי משה (בשבועה) אין מחזרין ליה די קטל לון (אין מחזירים אותו, שלא יהרוג את הדיינים). אם כן, התלמוד הירושלמי מבחין בין נושא משרה רוחנית לנשיא. על כוהן גדול מצינו מקרא מפורש שניתן ללמוד ממנו שריצוי העונש אין בו כדי לפגום בהמשך תפקידו הציבורי. מנגד משמיענו התלמוד הירושלמי במסכת סנהדרין דין אחר כאשר מדובר בנשיא. במקרה זה אין מחזירים נשיא לכהונתו כיוון שחזרת הנשיא לשררתו מעוררת את החשש שמא ינצל את תפקידו כדי לנקום בשופטים שהרשיעו אותו. אלא שבתלמוד הירושלמי מצינו גרסה אחרת לדרשתו של ריש לקיש. שם הטעם לאי החזרת הנשיא לתפקידו הוא אחר:⁷

רבי שמעון בן לקיש אמר נשיא שחטא מלקין אותו בבית דין של שלשה מה מחזרין ליה אמר רבי חגיי מוטב דינון (שהם) מחזירין ליה (אותו) דו קטלון ליה (זה כמו להרוג אותו). מגרסה זו שבירושלמי עולה לכאורה כי אכן נשיא שחטא ונענש רשאי לחזור לתפקידו, אלא שאנו נמנע זאת שמא יזלזל בו העם, והרי זה כאילו הרגו אותו. הרמב"ם בפירושו למשנה⁸ דן במשמעות ההבחנה בין כוהן גדול לנשיא:

כהן גדול אף על פי שעבר מחמת מום או זקנה או כיוצא בהם הרי הוא נשאר בקדושתו, לפי ששמן המשחה אשר ניתן עליו אין פעלו בטל, ואין הבדל בינו ובין הכהן גדול המשמש בכל הדברים אלא בשירות בלבד ומה שתלוי בו, רצוני לומר פר יום הכיפורים, ועשירית האיפה אשר יקריב בכל יום, כמו שיתבאר. אבל הנשיא אין גדולה לו אלא בקיום מצותו, וכאשר בטל זה העניין הרי הוא כהדיוט.⁹

אלא שכאן ראוי לשאול אם דינם של נבחרים ציבור הוא כדין נשיא ומלך, ומה יהיה דינם של נבחרים ציבור או נושאי משרה ציבורית שהורשעו במשפט ושילמו את חובם לחברה?¹⁰ האם יוכלו לשוב לתפקידם או להתמודד על תפקידם מחדש? ר' ישראל איסרליין (אשכנז, המאה ה-15) נשאל על אודות אדם שהורשע במתן עדות שקר ואף נענש על כך, ועתה התעורר ספק אם יוכל לעסוק בצורכי ציבור ולשבת עם טובי הקהל. וזאת תשובתו:¹¹

דעתי נוטה שאין אתם רשאים להושיבו בקהל כדמבואר, אלא א"כ יעשה כבר תשובה ע"פ אחד מרבותינו בעלי הוראות. דכיון דברי לכון [=שכרוור לכס] שנשבע לשקר בשביל חימוד ממון גרע מגנב וגולן דתרת עבדי... וטובי הקהל כשיושבין לפקח על עסקי רבים ויחידים, במקום בית דין. הנה כי כן עולה מדברי בעל "תרומת הדשן" כי ריצוי עונש ללא תשובה אמתית אין בו די, ומכאן שנבחר ציבור שריצה את עונשו, אך אינו מוכן להכיר בחטאו אלא טוען לחפותו, לא יוכל להתמנות לתפקיד ציבורי.

ר' אברהם אבלי הלוי גומבינר (פולין, המאה ה-17), מנושאי כליו של ה"שלחן ערוך", המוכר לנו בחיבורו "מגן אברהם", פוסק:¹² "דאם עבר משררותו מחמת עבירה שעשה אפי' בשוגג אינו חוזר לשררותו".

לחת"ם סופר (רבי משה סופר [שרייבר], הונגריה, המאה ה-18) הופנתה שאלה בעניין פסילת בחירתו של רב בעקבות שוחד שנתן לבוחרים. תשובתו:¹³ "והנה אם יש עדים שהרב בעצמו אמר ליתן

⁷ תלמוד ירושלמי (וילנא) הוריות פרק ג הלכה א.

⁸ פירוש המשנה לרמב"ם הוריות פרק ג, משנה ב.

⁹ הרמב"ם במשנה תורה, דן בשאלת מעמדו של חוטא שלקה, אלא ששם מדובר בכוהן גדול וראש ישיבה, ונעדר דיון בחזרתו או אי-חזרתו של הנשיא. נושאי כליו של הרמב"ם ניסו לעמוד על היעדר זה. למשל, הרדב"ז מטעים על אתר שאין נשיא חוזר לשררתו מחשש לנקמה בדיינים. ר' יוסף קארו בכסף משנה במקום מביא לכך שני הסברים: האחד מקורו בגרסת התלמוד הירושלמי – חשש מזלזול הציבור, והאחר עניינו במקרא. כלומר על כוהן גדול יש מקרא מפורש שחוזר לתפקידו, אך אין כתוב דומה על נשיא.

¹⁰ ודוק: הרמב"ם דוחה הדחת נבחר ציבור שיצא עליו קול או רינון מבלי שהוכח הדבר. ראו שו"ת הרמב"ם, פאר הדור, סימן פה. עמדה אחרת אנו מוצאים בדברי המשנה ברורה (או"ח סימן נג הערה עה). שם כתוב שאין "למנותו לכתחילה אפילו בשביל רינון בעלמא יש למנוע ואפילו אם הרינון היה עליו רק בילדותו".

¹¹ תרומת הדשן, פסקים וכתבים, סימן ריד.

¹² אורח חיים, סימן קנג, ס"ק מט.

¹³ שו"ת חתם סופר, חושן משפט, סימן קס.

להם שוחד, פסול הוא להיות רב כלל עד שישוב בתשובה על זה ואפי' אם יהיה ראוי לכך". מתשובתו עולה כי לא ניתן למנותו לתפקיד רב אלא אם כן שב בתשובה. בעניין אחר הוא נשאל על אודות דינו של מסדר קידושין, הירשל מרקוס, שחיתן אדם עם אשת אחי אביו:¹⁴

אמנם רע ומר ענשו של המסית ומדיח מארקוס הירשל... עונשו קשה משלהם וראוי יותר לפוסלו מכל דבר הנוגע לדת ישראל ולהנהיג ציבור כלל... ואם יקבל תשובה קשה תשובתו ומ"מ אין דוחים אותו אך פרנס וממונה על ציבור לא יהיה כדאמרינן (ב"ב טו:) שפטו את שופטיהם. א"ל טול קיסם בין שיניך א"ל טול קורה מבין עיניך א"ל כספך הי' לסיגים א"ל סבאך מהול במים כל הדברים הללו פשוטים וברורים עפ"י דת תורתנו הקדושה דת משה.

במקרה זה קובע החת"ם סופר שמעשיו של אותו אדם שיש בהם כדי להביא לממזרות הם כה חמורים עד כי גם תשובה לא תצליח לנקותו ולאפשר לו להתמודד על תפקיד ציבורי. מכאן שריצוי העונש או חזרה בתשובה אין די בהם להשבת אדם לתפקידו הציבורי. יש לשקלל את חומרת העברה¹⁵ עם התשובה ולבחון אם אדם יכול לשוב למעמדו הציבורי.¹⁶

כללו של דבר, דומה כי לא ניתן לקבוע מסמרות בשאלת חזרתו או אי-חזרתו של מועמד לתפקיד ציבורי. התשובה לשאלה זו תלויה בגורמים רבים, כגון חומרת העברה, הכרת החוטא בחטאו או תשובתו על מעשיו. יתרה מזו, היום, בעידן של בחירות דמוקרטיות ולא מינויים,¹⁷ יש לתת את הדעת לזכותו של העם לשפוט ולהחליט אם ראוי אותו אדם לכהן בתפקיד ציבורי, ואולי יש מקום להבחין בין נבחר ציבור ובין נושא תפקיד ביצועי. כלומר אין למנוע מאדם שהורשע לשמש נבחר ציבור, אך יש אולי לשקול אם לתת לו תפקיד ביצועי, בוודאי תפקיד שבעבר גרם לו מכשלה. עוד יש לתת את הדעת לממד הזמן: ככל שמתארך פרק הזמן בין ביצוע העברה ועד למינוי, כך יש לצמצם את החיטוט בעברו של המועמד משום זכות החפות המוענקת לכל אדם.

¹⁴ שם, ליקוטים, חלק ו, סימן מט.

¹⁵ עוד על חומרת עברה כמכשלה למינוי ראו שו"ת משפטי עוזיאל, יורה דעה, סימן מו.

¹⁶ בעניין רב המועמד למשרת רבנות שנשפט בפני 'ערכאות' והוטל עליו עונש מאסר בפועל וריצה אותו ראו: שו"ת משנה הלכות חלק ט סימן שיז.

¹⁷ לדיון בשאלת משמעותה של משרה ציבורית בחברה דמוקרטית ראו הרב הרצוג, תחוקה לישראל על פי התורה, חלק א, תשמ"ט, וכן הרב שאול ישראלי, שו"ת עמוד הימיני, סימן יב.